

Respondents' attitudes towards tourism in protected natural areas: the example of Lonjsko polje

Stavovi ispitanika o turizmu u zaštićenim prirodnim područjima: primjer Lonjskog polja

Ivo GRGIĆ¹, Magdalena ZRAKIĆ SUŠAC¹ (✉), Mateja JEŽ ROGELJ¹, Lea KUNŠTOVIĆ², Aleksandra PERČIN¹, Ornella MIKUŠ¹, Tihana KOVAČIČEK¹, Lari HADELAN¹

¹ University of Zagreb, Faculty of Agriculture, Svetošimunska cesta 25, 10000 Zagreb, Croatia

² Hrastova 15, 10040 Zagreb, Croatia

✉ Corresponding author: mzrakic@agr.hr

Received: March 26, 2021; accepted: May 20, 2021

ABSTRACT

Protected areas have a primary role in preserving the biodiversity of a region and are often valorized as a resource in tourism. The paper is based on the results of an empirical study conducted on a sample of 160 respondents. The main research goal was to determine the opinions and attitudes of the respondents about the development of rural tourism and its impact on the conservation of biodiversity in the Lonjsko polje Nature Park (Park). The results show that 56.9% of respondents consider that pollution caused by human activity has the greatest impact on biodiversity loss, but also that informing visitors about responsible behavior is a way to preserve biodiversity in the Park. Respondents agree with the statement that rural tourism is "eco-friendly" and that a sustainable form of tourism contributes to nature conservation. It was found that age and level of education were not statistically significantly related to the respondents' perception of the impact of rural tourism on biodiversity in nature parks. Respondents are moderate in the view that tourism should not be carried out in nature parks ($M = 2.85$) or that rural tourism in the park pollutes the environment and disrupts the landscape ($M = 2.61$). With a high degree of agreement ($M = 4.04$), respondents believe that the Park has the potential to develop ecotourism.

Keywords: sustainable tourism, biodiversity, nature park, survey

SAŽETAK

Zaštićena područja imaju primarnu ulogu u očuvanju bioraznolikosti nekog područja, nerijetko su valorizirana i kao resurs u turizmu. Rad se temelji na rezultatima empirijskog istraživanja provedenog na uzorku od 160 ispitanika. Osnovni cilj istraživanja bio je utvrditi mišljenja i stavove ispitanika o razvijenosti ruralnog turizma i njegovom utjecaju na očuvanje bioraznolikosti u Parku prirode Lonjsko polje (Park). Rezultati istraživanja pokazuju da 56,9% ispitanika smatra da onečišćenja nastala ljudskom aktivnošću najviše utječu na narušavanje bioraznolikosti, ali i da je informiranje posjetitelja o odgovornom ponašanju način očuvanja bioraznolikosti u Parku. Ispitanici su suglasni s izjavom da je ruralni turizam „eco-friendly“ i da održivi oblik turizma doprinosi očuvanju prirode. Utvrđeno je da dob i stupanj obrazovanja nisu statistički značajno povezani s percepcijom ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost u parkovima prirode. Ispitanici su umjereni u stavu da se turizam ne bi trebao provoditi u parkovima prirode ($M = 2,85$) odnosno da ruralni turizam u parku zagađuje okoliš i narušava krajolik ($M = 2,61$). S visokim stupnjem suglasnosti ($M = 4,04$) ispitanici smatraju da Park ima potencijal za razvoj ekoturizma.

Ključne riječi: održivi turizam, bioraznolikost, park prirode, anketa

DETAILED ABSTRACT

There are 410 protected areas in Croatia and most of them are nature parks (5.61% of the state territory). Due to recognized natural, ecological, and / or cultural values, protected areas are valuable resource of the rural economy. Although the primary role of protected areas is biodiversity conservation, they are an important segment of the tourist offer of the area. Croatia, as a recognized tourist destination, still does not sufficiently use the potential of natural resources of its protected areas in the development of sustainable and environment-friendly tourism. Tourism is an activity that enables the development of many other related activities, having a positive impact on the diversification of the rural economy and thus directly on maintaining a positive demographic situation.

Lonjsko Polje Nature Park is the largest protected wetland / flood area in Croatia, a habitat for more than two thirds of the total bird population in Croatia, and also the largest fish hatchery in the entire Danube basin. Increasing attendance puts pressure on the area, leading to negative effects such as inadequate land use for infrastructure construction, deforestation, irresponsible tourist behavior, excessive waste disposal, noise, environmental pollution primarily from traffic, disturbance or even loss of flora and fauna, and many others. Ecotourism in the Park area has a tendency of constant growth, but it is not designed enough and is still in its infancy.

The main goal of the research was to determine the opinions and attitudes of the respondents about the development of rural tourism and its impact on the biodiversity conservation in the Lonjsko polje Nature Park. The empirical research was conducted on a sample of 160 respondents via an online survey. The majority of respondents (70%) were women while a total of 61.3% had completed higher or tertiary education. Most respondents did not visit the Park, and those who did generally do it once a year as a day trip. Those who have not visited it so far cite lack of information as the main reason. Respondents are not informed about the level of development of rural tourism in the park, but almost 80% believe that the Park is suitable for tourism and that responsible behavior and management in nature parks is important to preserve the biodiversity of the area. The results of the research show that 56.9% of respondents believe that pollution caused by human activity has the greatest impact on biodiversity loss, but also that informing visitors about responsible behavior is a way to preserve biodiversity in the Park. Respondents agree with the statement that rural tourism is "eco-friendly" and that a sustainable form of tourism contributes to nature conservation. It was found that age and level of education were not statistically significantly related to the respondents' perception of the impact of rural tourism on biodiversity in nature parks. Respondents are moderate in the view that tourism should not be carried out in nature parks ($M = 2.85$) or that rural tourism in the park pollutes the environment and disrupts the landscape ($M = 2.61$). With a high degree of agreement ($M = 4.04$), respondents believe that the Park has the potential to develop ecotourism.

Social learning, communication and lifelong learning about the importance of protected areas play a key role in their sustainable use and conservation of biodiversity.

UVOD

Zaštićena područja su geografska mjesta ili područja koja su zaštićena zbog prepoznatih i priznatih prirodnih, ekoloških i/ili kulturnih vrijednosti. Postoji nekoliko kategorija zaštićenih područja koja se razlikuju ovisno o razini zaštite koju omogućuju zakoni svake države ili propisi od strane međunarodnih organizacija. Prema IUCN-u (Dudley, 2008 prema Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2021) (*International Union for Conservation of Nature* - Međunarodna unija za očuvanje prirode) zaštićeno područje definirano je kao: "jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga

ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način". Prema ovoj definiciji zaštićena područja imaju okolišnu, socijalnu i ekonomsku ulogu. Ona su prije svega temelj globalnog očuvanja biološke raznolikosti, ali također doprinose i životu lokalnih zajednica, generiraju prihode od turističke djelatnosti jačajući tako lokalna i nacionalna gospodarstva, a imaju i sve naglašeniju ulogu u ublažavanju klimatskih promjena. Prema Listi zaštićenih područja Ujedinjenih naroda iz 2018. godine, u svijetu je zaštićeno 238.563 područja, koja čine površinu od 46.414.431 km². Ukupno je zaštićeno 14,87% kopnene i 7,27% morske površine Zemlje (UNEP – WCMC, 2018). Turizam kao brzorastuća

djelatnost može biti snažan argument za povećanje broja i učinkovitije upravljanje zaštićenim područjima na globalnoj razini (Leung, 2018). No, primarna uloga većine zaštićenih područja je očuvanje bioraznolikosti a ne promocija turizma (Stojanović, 2005). Prema Upisniku zaštićenih područja u Republici Hrvatskoj zaštićeno je 410 područja u različitim kategorijama. Zaštićena područja obuhvaćaju 9,32% ukupne površine Republike Hrvatske, odnosno 14,49% kopnenog teritorija i 1,94% teritorijalnog mora. Najveći dio zaštićene površine su parkovi prirode (5,61% ukupnog državnog teritorija) (Bioportal, 2021).

Turizam u zaštićenim područjima važan je dio globalne turističke industrije čiji su razmjeri i utjecaji ogromni te se traže prihvatljiviji oblici turizma. Jedan od njih je ekoturizam koji se temelji na skladnosti odnosa prirodne okoline i društva, a zaštićena područja su stoga prikladne destinacije zbog visokokvalitetnih turističkih resursa (Boo, 1990). Ti visokokvalitetni resursi su očuvana priroda i ugodna klima što je europskom turističkom potrošaču prioritet. Hrvatska kao prepoznatljiva turistička destinacija bilježi povećanje broja gostiju iz ekonomski razvijenih država s tradicijom veće potrošnje ekološki proizvedene hrane (Grgić i sur., 2019), tako da postoji prostor i za povećanje kapaciteta u ekološkoj poljoprivrednoj proizvodnji u tim područjima. Vrsaljko i sur. (2017) u svom radu prikazuju prepoznatost potencijala razvoja eko-agroturizma na mikrolokaciji otoka Korčule, temeljen na ekološkoj poljoprivredi kao dugoročno održivoj perspektivi turizma. Na taj način turizam u ruralnom području može generirati dodanu vrijednost postojećih proizvoda, povećati proizvodnju prehrambenih i neprehrambenih proizvoda, a neposredno i doprinijeti revitalizaciji i ekonomskom napretku samog prostora. I politika ruralnog razvoja EU potiče razvoj širokog spektra različitih socioekonomskih aktivnosti, odnosno diverzificiranost ruralne ekonomije, vodeći računa da su problemi ruralnog gospodarstva dugoročniji od problema poljoprivrede, kao što su i rješenja različita (Zrakić i sur., 2019).

Održivo upravljanje zaštićenim područjima stoga nije jednoznačno. Samo proglašenjem zaštite područja ne

može se osigurati očuvanje vrijednosti koje to područje ima. Turistička aktivnost pokazala se kao dobar instrument u održivom razvoju i očuvanju prirode, dajući pri tome ekonomsku vrijednost prirodnom resursu istovremeno doprinoseći sociokulturnoj održivosti (npr. poboljšanje kvalitete života i održavanje kulturne baštine) (Baštemur i Güneş, 2013). Mellon i Bramwell (2016) naglašavaju važnost sinergijskog donošenja odluka u razvoju različitih politika koje djeluju na određeno područje (iako pojedine politike imaju relativnu autonomiju, trebale bi djelovati afirmativno u razvoju održivog oblika turizma u zaštićenim područjima).

Parkovi prirode su postali prepoznatljiviji kao turističke destinacije i kroz dosadašnje aktivnosti postigli su prepoznatljivost te predstavljaju atraktivne lokacije za posjetitelje. Jedno od takvih područja je i Park prirode Lonjsko polje koje je najveće zaštićeno močvarno/poplavno područje u Hrvatskoj. To je područje stanište za više od dvije trećine ukupne populacije ptica u Hrvatskoj, a ujedno i najveće mrjestilište riba u cijelom dunavskom porječju. Visok stupanj bioraznolikosti i bogata kulturna baština čine ga zanimljivim za turiste. No, zbog sve veće posjećenosti javlja se pritisak na to područje što dovodi do negativnih učinaka poput neadekvatnog korištenja zemljišta za izgradnju infrastrukture, krčenja šuma, neodgovornog ponašanja turista, prekomjernog odlaganja otpada, buke, zagađenja okoliša prvenstveno od prometa, narušavanja ili čak gubitka biljnog i životinjskog staništa i mnogih drugih. Stoga bi turizam u takvim dijelovima prirode trebao biti umjeren, a njegovo provođenje treba se nadzirati. Iako ekoturizam predstavlja svjetski turistički trend i ima tendenciju stalnog rasta (Ćurlin, 2018) taj oblik turizma prema Žinić (2018) u Parku prirode Lonjsko polje, za ekoturiste, nije dovoljno osmišljen i tek je u začetku. Od ostalih oblika turizma na području Parka prirode Lonjsko polje najzastupljeniji su agroturizam, edukacijski, sportsko-rekreacijski, gastronomski i kulturni turizam. Javna ustanova Park prirode Lonjsko polje ulaže velike napore i značajna sredstva u razvoj kvalitetne posjetiteljske infrastrukture, planski pristupajući svim aspektima turizma. Uz razvoj turističke infrastrukture, važna je i suradnja s lokalnim stanovništvom i drugim

različitim dionicima (Radić Bosanac, 2020).

Kako bi se osigurao dugoročno kvalitetan turizam, održivost prirodnih resursa te se izbjeglo trajno narušavanje okoliša i očuvala bioraznolikost, važno je odgovorno korištenje odnosno upravljanje zaštićenim područjima pa tako i Parkom prirode Lonjsko polje (Kunštović, 2020).

Cilj rada je utvrditi mišljenje i stavove ispitanika (posjetitelja i potencijalnih posjetitelja) o razvijenosti ruralnog turizma i njegovom utjecaju na očuvanje bioraznolikosti u Parku prirode Lonjsko polje. U radu polazimo od pretpostavke da postoje statistički značajne razlike među ispitanicima s obzirom na pojedina sociodemografska obilježja (spol, dob i radni status) kod stavova o utjecaju turizma na bioraznolikost zaštićenih prirodnih područja.

MATERIJAL I METODE

Anketno ispitivanje provedeno je na prigodnom uzorku od 160 ispitanika u rujnu 2020. godine putem internetske ankete. Internetska anketa je izrađena pomoću alata Google Obrasci. Anketni upitnik poslan je putem društvene mreže Facebook na privatne stranice potencijalnih ispitanika. Na početku upitnika ispitanici su bili upoznati sa svrhom istraživanja i trajanjem ispunjavanja upitnika. Sudjelovanje u istraživanju bilo je anonimno, a kriteriji su bili punoljetnost ispitanika te stanovanje/boravak na području Grada Zagreba. Više od 80% posjetitelja Parka dolazi iz Hrvatske, a od toga najveći dio s iz urbanih područja – među kojima je i Grad Zagreb (Vugrinović i sur., 2012) što je bio motiv uzorkovanja ispitanika s područja Grada Zagreba. U ovome istraživanju korištena je i metoda uzorkovanja snježne grude za pridobivanje sudionika. Anketno ispitivanje provela je studentica (koautorica rada) u svrhu izrade diplomskog rada.

U anketnom upitniku korištena su pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. Pitanja su se odnosila na četiri tematske cjeline: sociodemografske podatke, učestalost posjeta PP Lonjsko polje, mišljenje o razvijenosti i utjecaju

ruralnog turizma na području Parka te stavovi ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost. Stavovi su mjereni pomoću 14 izjava o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost općenito ali i na području Parka, pri čemu su ispitanici izražavali svoj stupanj (ne) slaganja na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (1 - uopće se ne slažem do 5 - potpuno se slažem).

Statistička obrada anketnih podataka provedena je u statističkom paketu SPSS 21.0 i to prvo na razini deskriptivne analize (izračun frekvencija, postotaka, srednje vrijednosti i standardne devijacije). Potom je primjenom t-testa (ANOVA) uz toleranciju moguće pogreške od 5% ($P < 0,05$), izračunata značajnost razlika u stavovima ispitanika s obzirom na spolnu i dobnu pripadnost te radni status.

REZULTATI I RASPRAVA

Struktura uzorka

U istraživanju je sudjelovalo 160 ispitanika, od toga je 48 muškaraca i 112 žena. Najveći broj ispitanika je u dobnoj skupini od 18 do 28 godina (42,5%), dok njih 61,3% ima završen viši ili visoki stupanj obrazovanja (uključujući magisterij i doktorat). Visoki udio ispitanika sa završenim višim/visokim stupnjem obrazovanja odgovara i značajnom udjelu visokoobrazovanih među posjetiteljima parkova na što su ukazali Queiroz i sur. (2014). U njihovom istraživanju sociodemografskih obilježja posjetitelja zaštićenih područja portugalskih otoka utvrđeno je da 55,51% posjetitelja ima sveučilišni stupanj obrazovanja.

U radnom je odnosu 47,5% ispitanika, a najvećem broju ispitanika prosječni dohodak kućanstva je između 5.001 i 10.000 kn (36,3%) (Tablica 1). U prethodno spomenutom istraživanju rezultat je pokazao da razina dohotka nije statistički značajno utjecala na izbor destinacije, dok Grgić i sur. (2019b) u svom istraživanju navode da viša razina obrazovanja i viši dohodak statistički značajno utječu na posjet specifičnog tipa ruralnog turizma kao što su vinske ceste.

Table 1. Sample description**Tablica 1.** Opis uzorka

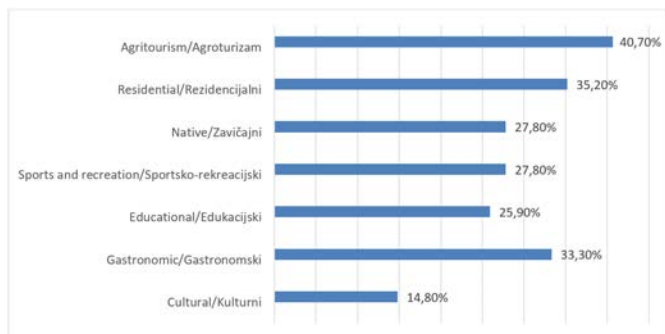
Features/Obilježja ispitanika		f	%
Gender/ Spol	Men/Muško	48	30
	Female/Žensko	112	70
Age/ Dob	18-28	68	42,5
	29-39	39	24,4
	40>	53	33,1
Level of education/ Stupanj obrazovanja	Elementary school/OŠ	4	2,5
	High school/SŠ	58	36,2
	College/Viša i visoka škola	75	46,9
	MSc, PhD/Magisterij, doktorat	23	14,4
Employment/ Radni status	Pupil/Učenik	4	2,5
	Student/Student	41	25,5
	Employed/Zaposlen	76	47,5
	Unemployed/Nezaposlen	11	6,9
	Retired/Umirovljenik	4	2,5
	Housewife/Domaćica	6	3,8
	Self-employed/Privatni poduzetnik	18	11,3
Average household income/ Prosječni dohodak kućanstva	<3.000 kn	13	8,1
	3.001 – 5.000 kn	19	11,9
	5.001 – 10.000 kn	58	36,3
	10.001 – 15.000 kn	44	27,5
	>15.001 kn	26	16,2

U literaturi se na temelju nekoliko kriterija definiraju posjetitelji zaštićenih područja. Jedan od njih, kao kriterij klasifikacije, navodi motiviranost za odlazak u takva područja prema kojem se mogu razlikovati: tvrdokorni turisti u prirodi (eng. *hard-core nature tourists*), turisti posvećeni prirodi (eng. *nature dedicated tourists*), uobičajeni turisti u prirodi (eng. *mainstream nature tourists*) i povremeni turisti u prirodi (eng. *casual nature tourists*) (Burton, 1995).

Posjećenost Parka prirode Lonjsko polje

Većina ispitanika nije posjetila Park prirode Lonjsko polje (dalje u tekstu „Park“) (66,3%) dok je njih 33,7% posjetilo Park. Od onih koji su Park posjetili (54 ispitanika) većina njih (59,3%) posjećuje ga jedanput godišnje, 20,3% ispitanika 2 do 3 puta godišnje, zatim slijede oni koji

posjećuju Park šest i više puta tijekom godine (13%), a najmanje ispitanika, njih 7,4%, odlazi u Lonjsko polje 4 – 5 puta godišnje. Većina ispitanika koji su posjetili Park tamo provede jedan dan odnosno odlaze na jednodnevni izlet (77,8%), zatim slijede oni koji tamo provedu 2 do 3 dana, njih 14,8%, dok samo 7,4% ispitanika na području Parka provede više od 3 dana. Obzirom na tipove ruralnog turizma većina ispitanika, njih 40,7%, posjetila je neko agroturističko gospodarstvo dok je najmanji udio (14%) onih koji konzumiraju usluge kulturnog turizma (Slika 1). Stručnjaci procjenjuju da oko 10% turista putuje izvan granica svoje države u želji da provedu praznike koji uključuju izlete u prirodi i posjete mjestima kulturne baštine, a ovaj segment pokazao je najbrži rast u globalnom turističkom sektoru (Minciu i sur., 2012).

Figure 1. Types of rural tourism that respondents consume (N=54)

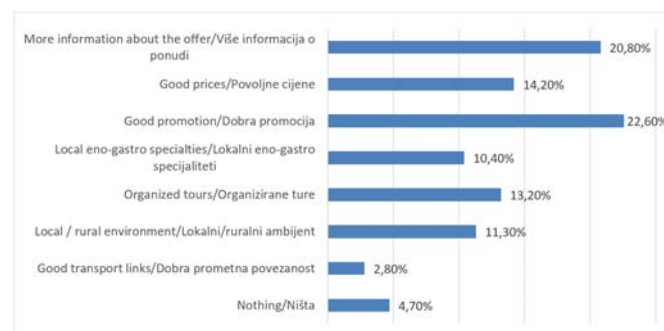
Slika 1. Tipovi ruralnog turizma koje ispitanici konzumiraju (N=54)

Suvremeni trendovi u turizmu sve se više temelje na potražnji za aktivnostima u izvornom okruženju. Iskustva za turista u takvim područjima doprinose osobnom rastu i blagostanju, dok mu istovremeno ulijevaju povećan osjećaj za upravljanje i potporu vrijednostima zaštićenog područja (Leung, 2018). Prema istraživanju zagrebačkog Instituta za turizam (2007), turizam zasnovan na prirodi čini 7% svjetske potražnje s 10-30% godišnjom stopom rasta. Potražnja za ekoturizmom čini 7 do 10% ukupne svjetske potražnje i 2 do 4% ukupne svjetske potrošnje, dok avanturistički turizam ima 8% godišnju stopu rasta.

Od ukupnog broja ispitanika koji su odgovorili da nisu posjetili Park (106 ispitanika), većina njih, 42,5% nije ga posjetila zbog nedovoljne informiranosti, nešto manje ispitanika izjavilo je da je glavni razlog neposjećenosti nedostatak vremena (31,1%), dok su ostali razlozi velika udaljenost, nedostatak javnog prijevoza i nezainteresiranost za takve sadržaje. Samo jedan ispitanik naveo je financije kao glavni razlog neposjećivanja Parka. U sklopu istraživanja Bel i sur. (2015) gdje se istraživala učestalost provođenja ljetnog odmora u ruralnom prostoru Francuske, rezultati su pokazali da su turisti u ruralnom prostoru „dobri potrošači“, a uglavnom su njihove aktivnosti usmjerene na doživljaj na otvorenom ili uživanje u lokalnim znamenitostima, temeljenim na prirodnim i kulturnim sadržajima koji se uglavnom nalaze u regionalnim parkovima prirode.

Značajan dio ispitanika koji nisu posjetili Park imaju želju posjetiti ga (83%), dok je samo 18 ispitanika izjavilo da ga ne žele posjetiti. Motivi koji bi ih potaknuli da Park

posjete su dobra promocija (22,6%) i više informacija o ponudi (20,8%) (Slika 2). Da bi ovakve prirodne atrakcije bile upotrebljive za turizam, one moraju biti i dostupne (ponuda prometnih kapaciteta, smještajnih kapaciteta i drugi sadržaji). Danas turistički proizvod uključuje ne samo fizički proizvod usluga, nego i planiranje i razvoj, brendiranje i prezentiranje na tržištu odnosno tržno pozicioniranje.

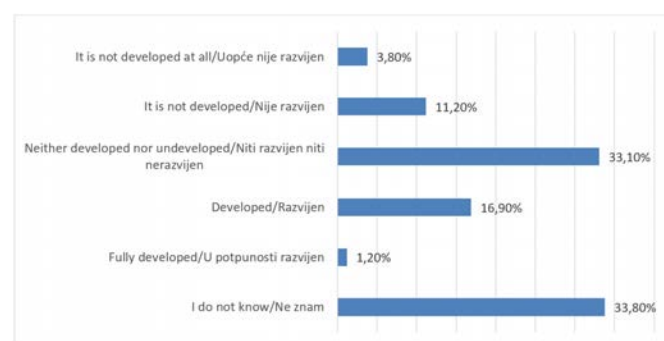

Figure 2. Reasons that would encourage respondents to visit the Park (N=106)

Slika 2. Razlozi koji bi potaknuli ispitanike na posjet Parku (N=106)

Razvijenost i utjecaj ruralnog turizma na području PP Lonjsko polje

Većina ispitanika, njih 78,1%, smatra da je prostor Parka pogodan za obavljanje turističke djelatnosti, 20,6% ne zna je li pogodno, a samo 1,3% ispitanika smatra kako područje Lonjskog polja nije pogodno za obavljanje turističke djelatnosti. Prema procjeni 18,1% ispitanika, ruralni turizam na području PP Lonjsko polje je razvijen, dok više od dvije trećine ispitanika ne zna je li razvijen ili ga ne može ga odrediti razvijenim ili nerazvijenim (Slika 3).

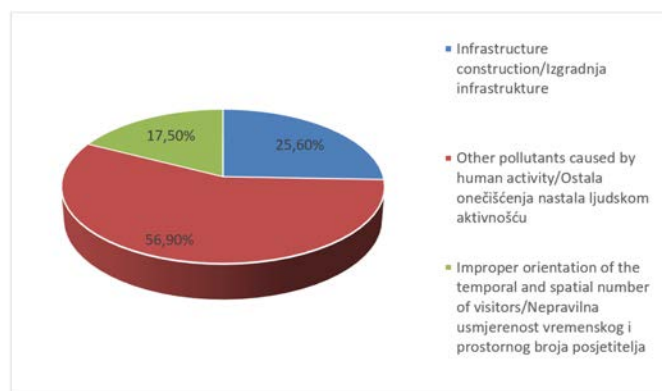

Figure 3. Respondents' perception of the development of tourism in the Park (N=160)

Slika 3. Percepcija ispitanika o razvijenosti turizma u Parku (N=160)

Prema mišljenju 78,7% ispitanika odgovorno ponašanje i upravljanje u parkovima prirode je jako važno kako bi se očuvala bioraznolikost područja, dok samo 1,3% njih smatra da je to potpuno nevažno. Minciu i sur. (2012) u svom su istraživanju prikazali da 98,7% ispitanih smatra da je dobro upravljanje u takvim područjima nužno, ali i da je važno educirati turiste takvih područja kako se trebaju ponašati (95,06%).

Malo više od polovice ispitanika (51,3%) smatra da se prirodni i kulturni resursi u parkovima prirode prekomjerno koriste s namjerom privlačenja turista, 28,1% njih izjavilo je da se navedeni resursi ne iskorištavaju neumjereno, a 20,6% ispitanika to ne može procijeniti. Važnu ulogu u procesu upravljanja zaštićenim područjem ima dostupnost informacija posjetiteljima i obrazovanje s ciljem minimiziranja negativnih utjecaja koje bi turistička aktivnost mogla generirati (Țigu i Țuclea, 2008).

Figure 4. Reasons for biodiversity loss PP Lonjsko polje (N=160)
Slika 4. Razlozi narušavanja bioraznolikosti PP Lonjsko polje (N=160)

Slika 4 prikazuje kako većina ispitanika (56,9%) smatra da ostala onečišćenja nastala ljudskom aktivnošću najviše utječu na narušavanje bioraznolikosti Parka. Prema Vukalović (2016) u strukturi žitelja naselja na području Parka prevladava starije stanovništvo zbog slabije mogućnosti zapošljavanja, ali istovremeno i prometne udaljenost i slabe prometne povezanosti dijelova Lonjskog polja s većim urbanim sredinama kojima gravitira radno sposobno i stanovništvo koje se obrazuje. Posljedično, migracije i depopulacija dovele su do slabijeg gospodarskog razvoja ovoga kraja. No, upravo

nepostojanje industrije i intenzivne poljoprivredne proizvodnje pozitivno se odrazilo na očuvanje izvornosti kraja (Kantar i sur., 2011). Također, tla u zaštićenim područjima, uključivo i tla u parkovima prirode, posjeduju veliki potencijal sekvestracije ugljika i mogu pridonijeti smanjenju atmosferske stope CO₂ (Perčin i sur., 2019).

Većina ispitanika (46,9%) smatra da informiranje posjetitelja/korisnika o odgovornom ponašanju u prirodi najviše utječe na očuvanje bioraznolikosti PP Lonjsko polje, a najmanje ispitanika, njih 23,1%, smatra kako je to ograničavanje ljudske aktivnosti.

Stavovi ispitanika o utjecaju (ruralnog) turizma na bioraznolikost

Rezultati istraživanja prikazani u Tablici 2. pokazuju da su ispitanici u najvećoj mjeri suglasni s tvrdnjom da briga o okolišu pozitivno utječe na bioraznolikost područja (M= 4,22) dok su u najmanjoj mjeri suglasni s izjavom da odgovorno ponašanje turista i očuvanje bioraznolikosti nisu međusobno povezani (M=2,52).

Prilikom analize statistički značajnog utjecaja sociodemografskih obilježja na percepciju ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost općenito proveden je t-test (ANOVA). Utvrđeno je da stupanj obrazovanja i radni status nisu statistički značajno povezani s percepcijom ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost (P>0,05), dok spol i dob imaju statistički značajnu povezanost s određenim izjavama (P<0,05).

Iz Tablice 3 vidljivo je kako žene u većoj mjeri smatraju da ruralni turizam pridonosi edukaciji novih naraštaja o važnosti očuvanja okoliša i bioraznolikosti nego što to smatraju muškarci (P<0,05). Također, žene i svi ispitanici dobne skupine 40 i više godina u većoj su mjeri suglasni (M=4,46; M=4,53) da briga o zaštiti okoliša pozitivno utječe na bioraznolikost područja kao i s tvrdnjom da ljudi „ozbiljno“ zloupotrebljavaju prirodne resurse i okoliš, nego što to smatraju muškarci i ispitanici u dobi od 18 – 39 godina (P<0,05). Isto tako, žene su u većoj mjeri suglasne s time da održivi turizam uvelike doprinosi očuvanju prirode u odnosu na ispitanike muškog spola (P<0,05).

Table 2. Respondents' attitudes about the impact of rural tourism on biodiversity**Tablica 2.** Stavovi ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost

Statements/Izjave	M	SD
Responsible behavior of visitors / tourists does not affect the preservation of the environment and biodiversity./ Odgovorno ponašanje posjetitelja/turista ne utječe na očuvanje okoliša i bioraznolikost.	2,52	1,686
Rural tourism educates new generations about the importance of preserving the environment and biodiversity./ Ruralni turizam educira nove naraštaje o važnosti očuvanja okoliša i bioraznolikosti.	4,03	0,934
Agritourism contributes to the conservation of natural resources./ Agroturistička djelatnost doprinosi očuvanju prirodnih resursa.	3,21	0,932
Rural tourism adversely affects the authenticity of the area in which it takes place./ Ruralni turizam nepovoljno utječe na autohtonost područja u kojem se odvija.	2,81	1,183
Concern for environmental protection preserves the biodiversity of the area./ Brigom o zaštiti okoliša čuva se bioraznolikost područja.	4,22	0,988
Rural tourism is eco-friendly./ Ruralni turizam je eco-friendly.	3,62	0,896
People are greatly abusing natural resources and the environment./ Ljudi u velikoj mjeri zloupotrebljavaju prirodne resurse i okoliš.	3,82	1,115
Sustainable tourism significantly contributes to nature conservation./ Održivi turizam značajno doprinosi očuvanju prirode.	3,83	0,986

Table 3. Influence of gender and age on respondents' perception of the impact of rural tourism on biodiversity**Tablica 3.** Utjecaj spola i dobi ispitanika na percepciju ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost

Statements/Izjave	Sociodemographic features/ Sociodemografska obilježja	M	P (ANOVA)
Rural tourism educates new generations about the importance of preserving the environment and biodiversity./ Ruralni turizam educira nove naraštaje o važnosti očuvanja okoliša i bioraznolikosti	Men/Muško	3,65	<0,05
	Female/Žensko	4,20	
Concern for environmental protection preserves the biodiversity of the area./ Brigom o zaštiti okoliša čuva se bioraznolikost područja.	Men/Muško	3,67	<0,05
	Female/Žensko	4,46	
People are greatly abusing natural resources and the environment./ Ljudi u velikoj mjeri zloupotrebljavaju prirodne resurse i okoliš.	18 - 28	4,04	<0,05
	29 - 39	4,10	
	40 >	4,53	
Sustainable tourism significantly contributes to nature conservation./ Održivi turizam značajno doprinosi očuvanju prirode.	Men/Muško	3,33	<0,05
	Female/Žensko	4,03	

Kod ostalih izjava nije utvrđena statistički značajna razlika između muškaraca i žena te dobnih skupina ispitanika ($P > 0,05$).

Rezultati istraživanja prikazani u Tablici 4 pokazuju da se ispitanici najviše slažu s tvrdnjom „PP Lonjsko polje ima potencijala za razvoj eko turizma.“ ($M=4,04$) dok se u najmanjoj mjeri slažu s izjavom „Masovni turizam u PP Lonjsko polje ne narušava bioraznolikost tog područja.“ ($M = 2,41$).

Mnogi primjeri turizma u zaštićenim područjima naišli su na pozitivne kritike u akademskim raspravama (Eagles i Higgins, 1998; Brown, 2001 i Lindberg, 1998 prema Eagle i sur., 2002; Church i Brandon, 1995; Langholtz i Brandon, 2001) jer su evidentni benefiti koje turizam donosi. Prema Petrić (2008) benefiti su povećanje broja radnih mjesta za lokalno stanovništvo, povećanje dohotka, poticanje i diverzifikacija lokalnog gospodarstva, poticanje lokalnu proizvodnju dobara, doprinos zaštiti prirodne i kulturne baštine, podržavanje istraživanje i razvoja dobrih ekoloških praksi, podržavanje ekološke edukacije posjetitelja i mještana itd. Prilika je to i za povećanje stupnja diverzifikacije poljoprivrednih gospodarstava što vodi rastu i stabilnosti dohotka poljoprivrednika te

neizravno ublažava nepovoljne demografske trendove u ruralnom prostoru (Hadelan i sur., 2019).

Petrić (2005) također navodi da negativni učinci proizlaze iz posjeta turista, ali mnogim od njih može se upravljati i ublažiti ih. Troškovi turizma u zaštićenim područjima mogu se svrstati u tri tipa, npr. financijski i ekonomski (povećani troškovi u smislu sigurnosti, dodatno osoblje i sadržaji potrebni turistima itd.), sociokulturni (različiti sukobi između turista, ciljevi turističkog razvoja i rezidentnog stanovništva) i troškovi okoliša (degradacija okoliša, gubitak biološke raznolikosti itd.)

Svaka turistička aktivnost u zaštićenom području dovodi do negativnih učinaka na okolinu, samo je važno da se te štete procjene na vrijeme od strane upravitelja. Prema Eaglesu i sur. (2012) neki od konkretnih negativnih učinaka ljudske upotrebe tih područja su: kreiranje staza (i narušavanje prirodnog okoliša); područja kampova; problem ljudskog otpada, ometanje navika divljih životinja, zagađenje vode, gubitak staništa, ispušni plinovi i zagađenje zraka, pretjeran ribolov, utjecaj na vegetaciju, zbijenost ili erozija tla, izmjena vodenih tokova, uzimanje suvenira (flora, fauna) itd.

Table 4. Respondents' attitudes about the impact of rural tourism on biodiversity in Nature park

Tablica 4. Stavovi ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost u Parku

Statements/Izjave	M	SD
Tourism should not be carried out in nature parks because in this way the biodiversity of the area is disturbed./ Turizam se ne bi trebao provoditi u parkovima prirode jer se na taj način narušava bioraznolikost područja.	2,85	1,041
Rural tourism in PP Lonjsko polje pollutes the environment and disturbs the landscape of the area./ Ruralni turizam u PP Lonjsko polje zagađuje okoliš i narušava krajolik područja.	2,61	0,984
Responsible behavior in PP reduces the negative impact on the natural balance./ Odgovornim ponašanjem u PP smanjuje se negativan utjecaj na prirodnu ravnotežu.	3,98	0,964
Mass tourism in PP Lonjsko polje does not disrupt the biodiversity of the area./ Masovni turizam u PP Lonjsko polje ne narušava bioraznolikost područja.	2,41	1,184
PP Lonjsko polje has the potential for the development of eco-tourism./ PP Lonjsko polje ima potencijala za razvoj ekoturizma.	4,04	0,853
The natural balance in the PP area is very sensitive and easy to disturb./ Prirodna ravnoteža na području PP je vrlo osjetljiva i lako ju je poremetiti.	3,67	1,008

Turizam koji je zasnovan na prirodnim resursima je gospodarska grana koja ima vrlo mali ili nikakav učinak na onečišćenje okoliša, što je općeprihvaćeno ali i često kritizirano (Smith, 2013). Turistička djelatnost je dobrodošla u zaštićenim područjima kako bi unijela vrijednost na neeksploatacijski način i stoga se na ekoturizam može gledati kao na poželjnu politiku održivog očuvanja i razvoja (Leung, Spenceley i Buckley, 2015 prema Nayak i sur., 2018).

Za ocjenu utjecaja sociodemografskih obilježja na percepciju ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost u parkovima prirode korišten je t-test (ANOVA). Utvrđeno je da dob i stupanj obrazovanja nisu statistički značajno povezani s percepcijom ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost u parkovima prirode ($P > 0,05$), dok spol i radni status imaju statistički značajnu povezanost s određenim izjavama ($P < 0,05$).

Iz Tablice 5 vidljivo je kako su učenici, nezaposlene osobe, umirovljenici i domaćice u većoj mjeri suglasni s izjavom „Turizam se ne bi trebao provoditi u parkovima prirode jer se na taj način narušava bioraznolikost tog područja“ nego što to smatraju studenti, zaposlene osobe i samostalni poduzetnici ($P < 0,05$). Grgić i sur. (2019a) navode da studenti prepoznaju agroturizam kao jednu od mogućnosti razvoja ruralne ekonomije, povećavajući pri tome vrijednost postojeće poljoprivredne proizvodnje, zadržavanju ljudi u ruralnom prostoru i obogaćuje ukupnu turističku djelatnost države te omogućuje stvaranje novih radnih mjesta.

S ostale tri izjave u Tablici 5 više se slažu žene u odnosu na muškarce ($P < 0,05$). Kod ostalih izjava nije utvrđena statistički značajna razlika između muškaraca i žena te dobnih skupina ispitanika ($P > 0,05$).

Table 5. Influence of sociodemographic features on respondents' perception of the impact of rural tourism on biodiversity in Nature park

Tablica 5. Utjecaj sociodemografskih obilježja na percepciju ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost u Parku

Statements/Izjave	Sociodemographic features/ Sociodemografska obilježja	M	P (ANOVA)
Tourism should not be carried out in nature parks because in this way the biodiversity of the area is disturbed./ Turizam se ne bi trebao provoditi u parkovima prirode jer se na taj način narušava bioraznolikost područja.	Pupil/Učenik	3,25	
	Student/Student	2,90	
	Employed/Zaposlen	2,63	
	Unemployed/Nezaposlen	3,45	<0,05
	Retired/Umirovljenik	3,00	
	Housewife/Domaćica	3,83	
	Self-employed/Privatni poduzetnik	2,89	
Responsible behavior in PP reduces the negative impact on the natural balance./ Odgovornim ponašanjem u PP smanjuje se negativan utjecaj na prirodnu ravnotežu.	Men/Muško	3,46	<0,05
	Female/Žensko	4,20	
PP Lonjsko polje has the potential for the development of eco-tourism./ PP Lonjsko polje ima potencijala za razvoj eko turizma.	Men/Muško	3,69	<0,05
	Female/Žensko	4,19	
The natural balance in the PP area is very sensitive and easy to disturb./ Prirodna ravnoteža na području PP je vrlo osjetljiva i lako ju je poremetiti.	Men/Muško	3,33	<0,05
	Female/Žensko	3,81	

Stavovi stanovnika Grada Zagreba o utjecaju pojedinih tipova turizma na očuvanje bioraznolikosti u Parku pokazuju kako većina njih smatra da na bioraznolikost navedenog područja uvijek utječu gastronomski i sportsko-rekreacijski oblik turizma, dok edukacijski turizam ne utječe na bioraznolikost. Većina njih za agroturizam smatra da uglavnom utječe na bioraznolikost, dok svi ostali oblici turizma, poput rezidencijalnog, zavičajnog i kulturnog turizma, utječu djelomično odnosno ponekad. S obzirom da je turistička ponuda Parka najviše orijentirana na edukacijski turizam, a ispitanici smatraju da taj oblik turizma uopće ne utječe na bioraznolikost, može se zaključiti kako je to jedan od održivih oblika ruralnog turizma Lonjskog polja.

ZAKLJUČAK

Spoznaja i svijest o povezanosti uzroka i posljedica ljudskog djelovanja na okoliš preduvjet je za poduzimanje sustavnih i koordiniranih aktivnosti društva na globalnoj i lokalnoj razini, u ublažavanju njegovih negativnih posljedica na društvo i gospodarstvo, kao i u smanjenju onečišćenja i degradacije prirodnoga okoliša. Uz navedeno, očuvanje socijalne, kulturne i ekonomske komponente održivog razvoja ruralnih područja u Hrvatskoj nešto je što treba biti zajedničko svim politikama koje oblikuju put i način korištenja svih resursa tih područja. Pojačani pritisci i ugrožavanje prirodnih resursa doprinose povećanju broja područja koje se stavljaju pod zaštitu.

Veliki dio ruralnih područja Hrvatske, pa tako i područje u kojem je Park prirode Lonjsko Polje, pod utjecajem je negativnih demografskih i ekonomskih kretanja, pa tim više sinergija različitih političkih odluka mora biti zastupljena i u praksi, vodeći se i mišlju da netko mora i nuditi proizvode i usluga tog područja i u konačnici imati koristi od razvoja turizma.

Iz političke perspektive, važnost održivosti gospodarskih djelatnosti u ruralnim područjima, pa tako i turizma u zaštićenim prirodnim područjima vrlo je naglašena i na globalnoj razini (Spenceley, 2017). Porastom turističke potražnje za turizmom temeljenim na prirodi, raste i potražnja za turizmom u zaštićenim prirodnim

područjima. Prihodi koji se na taj način ostvaruju mogu pomoći očuvanju zaštićenih područja (omogućavanje samoodrživosti) a upravitelji tih područja moraju razvijati daljnje (održive) razvojne mogućnosti koje su u skladu s ekonomskim razvojem područja uključujući interese lokalne zajednice.

Turizam u zaštićenim područjima izaziva negativne i pozitivne učinke. Većinom negativnih učinaka moguće je upravljati na održiv način.

Osnovni nalazi istraživanja upućuju da većina ispitanika nije posjetila Park, a oni koji jesu posjećuju ga uglavnom jednom godišnje koristeći uglavnom usluge vezane za agroturističku djelatnost. Od onih koji nisu posjetili Park, značajni dio njih ima želju to učiniti ali drže da nedostaje promocija tih sadržaja. Anketirani nisu informirani o razini razvoja ruralnog turizma na području parka, ali ih gotovo 80% smatra da je prostor Parka pogodan za obavljanje turističke djelatnosti i da je važno odgovorno ponašanje i upravljanje u parkovima prirode kako bi se očuvala bioraznolikost tog područja.

Nešto više od polovice ispitanih smatra da se prekomjerno iskorištavaju prirodni i kulturni resursi u parkovima prirode kako bi se privukli turisti. Velik dio njih smatra da onečišćenja nastala ljudskom aktivnosti najviše utječu na narušavanje bioraznolikosti, dok informiranje posjetitelja/korisnika o odgovornom ponašanju u prirodi u najvećoj mjeri utječe na očuvanje biološke raznolikosti Parka prirode Lonjsko polje. Ispitanici su suglasni s izjavom da je ruralni turizam „eco-friendly“ i da održivi oblik turizma doprinosi očuvanju prirode. Utvrđeno je da dob i stupanj obrazovanja nisu statistički značajno povezani s percepcijom ispitanika o utjecaju ruralnog turizma na bioraznolikost u parkovima prirode. Ispitanici su umjereni u stavu da se turizam ne bi trebao provoditi u parkovima prirode ($M = 2,85$) odnosno da ruralni turizam u parku zagađuje okoliš i narušava krajolik ($M = 2,61$). S visokim stupnjem suglasnosti ($M = 4,04$) ispitanici smatraju da da Park ima potencijal za razvoj ekoturizma. Rezultati istraživanja pokazali su da je edukacijski tip turizma najpovoljniji za odvijanje u takvim područjima jer ne utječe na bioraznolikost.

Zaključno:

- potrebno je ojačati ekonomsku i demografsku komponentu područja Parka te tako steći uvjet postojanja ponuditelja dodatnih sadržaja koji su komplementarni turizmu u zaštićenim područjima;
- za zaštićena područja potrebno je provoditi prilagođenu promociju i marketing koji neće izazvati masovna turistička kretanja prema tim područjima;
- na području Parka prirode Lonjsko polje postoji još prostora za razvoj održivih oblika ruralnog turizma (ekoturizam, agroturizam, avanturistički turizam, cikloturizam, gastroturizam, kulturni turizam, edukacijski turizam...);
- društveno učenje, komunikacija i cjeloživotna edukacija o važnosti zaštićenih područja imaju ključnu ulogu u njihovom održivom korištenju i očuvanju bioraznolikosti.

Jedno od glavnih ograničenja ovog istraživanja je relativno mali i prigodan uzorak uz mali udio onih koji je posjetio Park. Anketno istraživanje provedeno je putem Interneta zbog ekonomičnosti korištenja vremena i resursa istraživača kao i zbog aktualne pandemije COVID-19 koja je otežala pristup ispitanicima na terenu. Buduća istraživanja trebala bi biti provedena kroz istraživanje „licem u lice“, uključivši i turiste/posjetitelje Parka ali i stanovnike tog područja, a preporuka je od sociodemografskih obilježja uključiti i dohodovni status posjetitelja.

Nalazi istraživanja mogu poslužiti menadžmentu Parka koji bi dobio određene strateške razvojne smjernice ponude i promocije. Također, kroz ovakva istraživanja resorna Ministarstva i ostali donositelji političkih odluka na lokalnoj razini, u budućim planovima razvoja područja, mogu uvidjeti i/ili opravdati važnost parkova prirode u ukupnoj turističkoj ponudi ruralne kontinentalne Hrvatske.

LITERATURA

- Bastemur, C., Güneş, G. (2013) Rural Tourism in Protected Areas: A Case Study from Kure Mountains National Park-Turkey. *Forestry Review*, 44, 23-30.
- Bel, F., Lacroix, A., Lyser, S., Rambonilaza, T., Turpin, N. (2015) Domestic demand for tourism in rural areas: Insights from summer stays in three French regions. *Tourism Management*, 46, 562-570. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.07.020>
- Bioportal (2021) Zbirno izvješće zaključno s 22. veljače 2021. Available at: <http://www.bioportal.hr/> [Accessed on 23 February 2021]
- Boo, E. (1990) Ecotourism: the potential and pitfalls. Washington (DC): World Wildlife Fund. Available at: <https://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=XF2015032925> [Accessed on 25 February 2021]
- Burton, R. (1995) *Travel Geography*. 2nd ed. London: Pitman Publishing. Available at: <https://www.worldcat.org/title/travel-geography/oclc/760282797> [Accessed on 15 March 2020]
- Ćurlin, H. (2018) Održivi turizam u zaštićenim područjima na primjeru Parka prirode Medvednica. Diplomski rad, Zadar: Sveučilište u Zadru. Available at: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:546009> [Accessed on 27 August 2020]
- Dudley, N (ed.) (2008) *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Switzerland: IUCN, Gland. Available at: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/pag-021.pdf> [Accessed on 17 June 2020]
- Eagles, P., McCool, F.J., Stephen F., Haynes, C. D.A. (2002) *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK. xv + 183pp. Available at: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/pag-008.pdf> [Accessed on 14 May 2020]
- Grgić, I., Batelić, K., Svržnjak, K., Prišenk, J., Zrakić, M. (2019a) Stavovi studenata o ulozi agroturizma u očuvanju ruralnog prostora. U: Kovačev, I. & Bilandžija, N. (ur.) 47. Symposium "Actual Tasks on Agricultural Engineering", Opaija, Hrvatska, 05-07.2019, 519-526.
- Grgić, I., Petrić, M., Levak, V. Zrakić, M. (2019b) Vinske ceste kao turistička ponuda ruralnog prostora: stavovi stanovnika grada Zagreba. U: Kovačev, I. & Bilandžija, N. (ur.) 47. Symposium "Actual Tasks on Agricultural Engineering", Opaija, Hrvatska, 05-07.2019, 545-553.
- Grgić, I., Ivanković, M., Čagalj, M., Miličević, M., Zrakić Sušac, M. (2019) Ekološka poljoprivredna proizvodnja Hrvatske i turizam. *Glasnik zaštite bilja*, 42 (4), 8-13. DOI: <https://doi.org/10.31727/gzb.42.4.1>
- Hadelan, L., Šakić Bobić, B., Mikuš, O., Zrakić Sušac, M. (2019) Povezanost diversifikacije poljoprivrednih gospodarstava i socioekonomskih pokazatelja. *Ekonomika misao i praksa : časopis Sveučilišta u Dubrovniku*, XXVIII (2), 69-85. Available at: <https://hrcak.srce.hr/230534> [Accessed on 20 March 2020]
- Institut za turizam (2007) *Stavovi i potrošnja posjetitelja - nacionalni parkovi i parkovi prirode*, Zagreb. Available at: <https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/TOMAS06NPPP.pdf> [Accessed on 15 May 2020]
- Kantar S., Pugelnik I., Svržnjak K. (2011) Ograničavajući čimbenici razvoja ruralnog turizma Lonjskog polja, *Praktični menadžment*, 2 (2), 27-32. Available at: <https://hrcak.srce.hr/71844> [Accessed on 11 March 2020]
- Kunšćević, L. (2020) Održivo korištenje Parka prirode Lonjsko polje. Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Available at: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:204:847759> [Accessed on 23 March 2021]

- Leung, Y.-F., Spenceley, A., Hvenegaard, G., Buckley, R. (eds.) (2018) Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 27, Gland, Switzerland: IUCN.
DOI: <https://doi.org/10.2305/IUCN.CH.2018.PAG.27.en>
- Mellon, V., Bramwell, B. (2016) Protected area policies and sustainable tourism: influences, relationships and co-evolution. *Journal of Sustainable Tourism*, 24 (10), 1369-1386.
DOI: <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1125909>
- Minciu, R., Padurean, M., Popescu, D., Hornoiu, R. (2012) Demand for Vacations /Travel in Protected Areas – Dimension of Tourists' Ecological Behavior. *The amfiteatru economic journal*, 14, 99-113. Available at: https://econpapers.repec.org/article/aesamfeco/v_3a14_3ay_3a2012_3ai_3a31_3ap_3a99-113.htm [Accessed on 11 March 2020]
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja. (2021) Što je zaštićeno područje. Available at: <http://www.hoop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/sto-je-zasticeno-podrucje> [Accessed on 21 April 2021]
- Nayak, D., Upadhyay, V., Puri, B. (2019) Tourism at Protected Areas: Sustainability or Policy Crunch?. *IIM Kozhikode Society & Management Review*, 8 (2), 156-170.
DOI: <https://doi.org/10.1177/2277975218784795>
- Smith, J. (2013) Protected areas: Origins, criticisms and contemporary issues for outdoor recreation (Working Paper Series No. 15). Birmingham: Birmingham City University. Available at: https://bcuassets.blob.core.windows.net/docs/CESR_Working_Paper_15_2013_Smith.pdf [Accessed on 21 February 2021]
- Spenceley, A. (2017) Tourism and Protected Areas: Comparing the 2003 and 2014 IUCN World Parks Congress. *Tourism and Hospitality Research*, 17 (1), 8-23.
DOI: <https://doi.org/10.1177/1467358415612515>
- Țigu, G., Țuclea, C. (2008) Cultural and Moral Values – Determinants of Tourism Satisfaction. *Amfiteatru Economic*, 10 (23), 30-35. Available at: <https://ideas.repec.org/a/aes/amfeco/v10y2008i23p30-35.html> [Accessed on 28 January 2020]
- Queiroz, R., Guerreiro, J., Ventura, M. (2014) Demand of the tourists visiting protected areas in small oceanic islands: the Azores case-study (Portugal). *Environment, Development and Sustainability: A Multidisciplinary Approach to the Theory and Practice of Sustainable Development*, 16 (5), 1119-1135.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s10668-014-9516-y>
- Perčin A., Bubalo Kovačić, M., Šaravanja, L., Husnjak Malovec, K., Zgorelec, Ž., Šestak, I. (2019) Promjene pokrova i kemijskih značajki tla pri različitim načinima korištenja zemljišta u parku prirode Žumberak-Samoborsko gorje. U: Mioč, B. & Širić, I. (ur.) *Zbornik radova: 54. hrvatski i 14. međunarodni simpozij agronoma, Vodice, Hrvatska, 17.-22.02.2019*, 70-74.
- Petrić, L. (2008) Kako turizam razvijati na održivi način u zaštićenim obalnim prostorima? Primjer "Park prirode Biokovo". *Acta Turistica Nova*, 2 (1), 5-24. Available at: <https://hrcak.srce.hr/37739> [Accessed on 28 January 2020]
- Petrić, L. (2005) Tourist Destination Management : a Reality or an Illusion : Split Case Study. U: Crnjak-Karanović, B. (ur.) *Sixth International Conference on Enterprise in Transition : proceedings : book of extended abstracts, Split-Bol, Hrvatska, 26.-28. 05. 2005*, 1273-1290.
- Radić Bosanac, H. (2020) Park prirode Lonjsko polje, izniman primjer – održiva zaštita prirode, turizam i seoski život zajedno! Available at: <https://odgovorno.hr/dop-price/lonjsko-polje-i-odrzivi-turizam-turizam-i-zastita-prirode-idu-ruku-pod-ruku/> [Accessed on 18 March 2021]
- UNEP - WCMC (2018) 2018 United Nations List of Protected Areas. Supplement on protected area management effectiveness. UNEP-WCMC: Cambridge, UK. Available at: <https://www.sprep.org/attachments/VirLib/Global/2018-list-protected-areas.pdf> [Accessed on 18 March 2021]
- Vrsaljko, A., Turalija, A., Grgić, I., Zrakić, M. (2017) Ekološka poljoprivreda kao pretpostavka razvoja ekoagroturizma na otocima - studija slučaja otoka Korčul. *Journal of Central European agriculture*, 18, 3, 733-748. DOI: <https://doi.org/10.5513/JCEA01/18.3.1947>
- Vugrinović, A., Galeski, P., Horvat Lj., Tomašić, M. (2012) Marketing plan područja Parka prirode Lonjsko polje. Sisačko moslavačka županija. Available at: https://www.smz.hr/images/stories/eu/Lonjsko%20polje_MARKETING%20PLAN_final.pdf [Accessed on 18 March 2021]
- Vukalović, J. (2018) Izazovi razvoja ekoturizma. Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Available at: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:902919> [Accessed on 9 March 2021]
- Zrakić, M., Grgić, I., Žutinić, Đ., Hadelan, L. (2019) Stavovi o diverzifikaciji gospodarskih aktivnosti ruralnog prostora Hrvatske. U: Mioč, B. & Širić, I. (ur.) *Zbornik radova: 54. hrvatski i 14. međunarodni simpozij agronoma, Vodice, Hrvatska, 17.-22.02.2019*, 173-177.
- Žinić, I., ur. (2018) *Županijska razvojna strategija Sisačko-moslavačke županije 2017. – 2020*. Sisačko-moslavačka županija [online] Available at: <https://www.smz.hr/dokumenti/strategije/zrs> [Accessed on 31 August 2020]